

УДК 061.РЄ: 342.84(47+57),,199/200“

Юрійчук Є. П.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ КОНГРЕСОМ РЕГІОНАЛЬНИХ ТА МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ЄВРОПИ

У статті розглянуто легітимаційну діяльність Конгресу регіональних та місцевих органів влади Європи з боку європейської спільноти під час місцевих та регіональних виборів; виділено критерії спостереження та індикатори зовнішньополітичної електоральної легітимації органів самоврядування на пострадянському просторі, виявлено їх регіональні особливості та геополітичний контекст.

Ключові слова: легітимація влади, спостереження за виборами, місцеве самоврядування, Рада Європи, Конгрес регіональних та місцевих органів влади Європи.

Юрійчук Е. П. Наблюдение Конгрессом региональных и местных органов власти Европы местных выборов на постсоветском пространстве.

В статье рассматривается легитимационная деятельность Конгресса региональных и местных органов власти Европы со стороны европейского сообщества в процессе местных и региональных выборов; определяются критерии наблюдения и индикаторы внешнеполитической электоральной легитимации органов самоуправления на постсоветском пространстве, выделяются их региональные особенности и геополитический контекст.

Ключевые слова: легитимация власти, наблюдение за выборами, местное самоуправление, Совет Европы, Конгресс региональных и местных органов власти Европы.

Yuriychuk Y. P. The observations of the local elections in the former Soviet Union by the Congress of Regional and Local Authorities of Europe.

The article deals with the legitimate activities of Congress of Regional and Local Authorities of Europe as the representative of the European community at the process of local and regional elections in the former Soviet Union; the observation criteria and indicators of electoral legitimating of foreign governments are singled out, their regional characteristics and geopolitical context are revealed.

Key words: legitimating of power, election observation, local government, the Council of Europe Congress of Local and Regional Authorities of Europe.

За двадцять років після розпаду СРСР місцеві вибори на пострадянському просторі стали вагомим фактором впливу на політичний процес і його демократизацію, активізацію участі громадян у політичному житті суспільства, легітимацію влади. Справедливі місцеві вибори є основою плюралістичної демократії в кожній країні, а тому міжнародні організації не оминають своєю увагою цей процес. Так, ОБСЄ, зокрема, здійснює спостереження місцевих виборів для виявлення «можливих елементів виборчого процесу, які можна буде зміцнити і вдосконалити з урахуванням майбутніх виборів» (CG/BUR (5) 62). Але найпильніше проводить його Конгрес регіональних та місцевих органів влади Європи [9] (далі – Конгрес. – Є. Ю.), який здійснює постійний моніторинг місцевої демократії та спостереження місцевих і регіональних виборів у країнах із перехідною економікою. З 2000 р. цей механізм контролю був визнаний у Статутній постанові Конгресу (Statutory Resolution CM/Res (2000). У п. 2 ст. 3 Європейської хартії місцевого самоврядування (далі – Хартія. – Є. Ю.) зазначено, що

проведення місцевих виборів є дуже важливим першим кроком на шляху до створення місцевого самоврядування як найважливішого елемента демократичного суспільства. Хартія – це унікальний юридичний інструмент для захисту самостійності та незалежності територіальних громад у Європі, вона є основою для подальшого розвитку демократії знизу (Press-release CG003 (2011). Брітт-Марі Левгрєн, віце-президент управління комітету Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи, у цьому контексті зазначила: «Хартія відкрила новий етап демократичного розвитку ... більш орієнтований на громадян, їх ширшу участь а, отже, ефективнішу» (The Congress/Speech Lovgren/06 May 2011). Забезпечення свободи виборів до місцевих органів влади є також необхідним складником, частиною політичного критерію вступу держав до ЄС. Нерідко, перебуваючи у ролі єдиного міжнародного спостерігача на місцевих виборах, Конгрес виконує вагомую легітиміаційну функцію з боку європейської спільноти. Проте цей аспект його діяльності на пострадянському просторі поки що перебуває поза увагою не тільки вітчизняних, але й закордонних учених, що й зумовлює актуальність дослідження заявленої проблематики.

Дослідження муніципальних виборів досьогодні здійснюють насамперед через призму дослідження виборчої системи держави, способів організації місцевого самоврядування, співвідношення виборів і органів державної влади та демократії, тобто має вторинний характер. Передусім вивчають юридичні аспекти виборчого процесу, технології виборчих кампаній, історію та сучасний стан місцевого самоврядування. С. О. Мартинов справедливо вказує на відсутність системного аналізу інституту місцевих виборів Російської Федерації, але його думка може бути поширена щодо виборів на всьому пострадянському просторі. В Україні найбільшу увагу проблемам виборів на місцевому рівні з позицій Хартії приділяє Ю. Ключковський, про її імплементацію в Україні йдеться в публікації В. Прошка та В. Толкованова т ін. Проте вчені оминають увагою діяльність Конгресу з огляду зовнішньополітичної електоральної легітиміації влади. Використовуючи концепцію «просування демократії» Т. Каротерса, класифікацію держав пострадянського простору за роллю виборів Н. Чувіліної, маємо на меті виділити критерії спостереження та індикатори зовнішньополітичної електоральної легітиміації влади органів самоврядування на пострадянському просторі Конгресом, виявити регіональні особливості місцевих та регіональних виборів у геополітичному контексті.

При аналізі звітів спостереження делегаціями Конгресу, проведення виборів та легітиміацію обраних органів місцевої та регіональної влади порівнюємо за критеріями та індикаторами, представленими в таблиці 1.

Таблиця 1

Критерії спостереження та індикатори легітиміації Конгресом виборчих та референдних процесів на місцевому та регіональному рівнях на пострадянському просторі

Критерії порівняння	№	Індикатори	Джерело даних
I. Легальна база виборів	1	Виборність чи призначуваність місцевого чи регіонального органу	Дані офіційних органів влади
	2	Періодичність виборів і термін легіслатури	
	3	Конституційне закріплення місцевого самоврядування щодо тієї чи іншої концепції	
	4	Обсяг активних і пасивних виборчих прав на локальному рівні	Думки експертів
	5	Забезпечення виборчих прав опозиції	
	6	Умови для оскарження порушень	

II. Інформованість учасників виборчого процесу щодо процедури місцевих і регіональних виборів	7	Інформованість членів виборчих органів	Опитування громадської думки, думки експертів
	8	Інформованість кандидатів	
	9	Інформованість виборців	
III. Хід виборчого чи референдного процесів	10	Точність списків виборців і обсяг додаткових списків	
	11	Швидкість оприлюднення результатів голосування	
	12	Доступність результатів голосування	
IV. Довіра виборців, опозиції до виборів	13	Довіра до процедури проведення й результатів виборів	
	14	Довіра до конкретних політиків	
	15	Довіра до партій – суб'єктів виборчого процесу	
	16	Довіра до спостерігачів за виборами	
	17	Довіра до засобів масової інформації в ході виборчої кампанії	
V. Електоральна активність	18	Участь у регіональних виборах	Статистика виборів і референдумів
		Участь у муніципальних виборах	
		Участь у виборах мерів	
		Участь у референдумах	
VI. Порушення й конфлікти у виборчому процесі	19	Наявність і кількість скарг у вищі виборчі органи й суди про порушення виборчих прав	Статистика виборів і референдумів, судова статистика
	20	Визнання результатів усіма суб'єктами виборів	
Висновок делегації		Позитивний/негативний/нейтральний	

Зауважимо, що результати виборів, на відміну від підсумків, передбачають відповідь на такі запитання: чи вибори відбулися; чи вибори дійсні; хто обраний (кандидат/партія) [3, с. 26].

У державах Прикордоння, Росії та Кавказу Конгрес здійснював як моніторинг стану локальної та регіональної демократії, так і спостереження за виборами. Ця діяльність експертів і спостерігачів від Конгресу відображена на рис. 1.

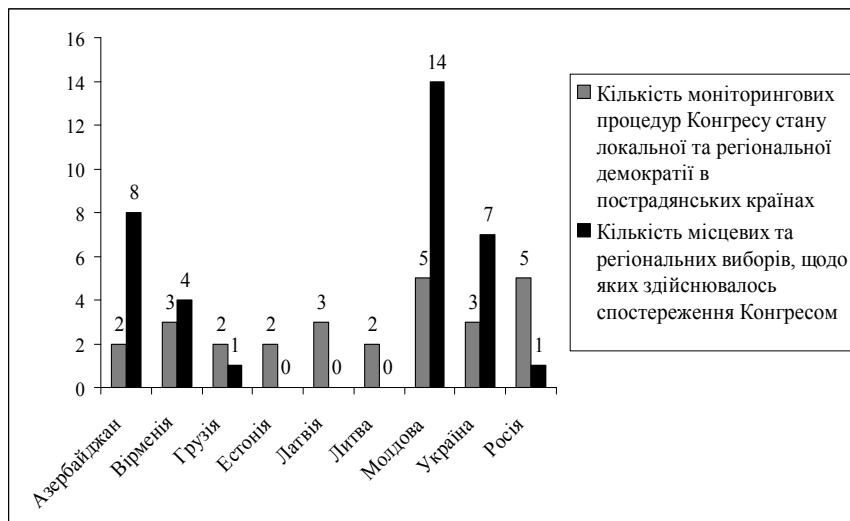

Рис. 1. Моніторингові процедури Конгресу місцевих і регіональних влад стану локальної та регіональної демократії в пострадянських країнах

В Україні та Молдові моніторингові процедури та спостереження відбувалися паралельно й відзначалися пильною увагою, особливо щодо регіональних виборів в автономному територіальному утворенні – Гагузії (АТОГ) і Автономній Республіці Крим. Важливість спостереження від Конгресу підтверджуються його організаційними можливостями зосередження уваги на найпроблемніших ділянках, коли підконтрольними були до 90 % дільниць (2006 р. в Гагузії) (Press-release-797 (2006)). Здійснений політичний аналіз ситуації на місцевому рівні давав змогу Раді Європи орієнтуватися в легітимацийному потенціалі виборів та обраної влади. Щодо Російської Федерації, така діяльність не розгорталася із-за відсутності офіційних запрошень з боку органів влади. Винятком стали вибори мера міста Владивостока в грудні 1999 р., але запрошення надійшло від уповноваженого з прав людини в Росії, а не від уряду чи парламенту. Т. Каротерс, підсумовуючи досвід сприяння розвитку демократії в 90-ті роки, констатував: «Від молодих і поки що слабких демократій очікувалося, що з метою підвищення в міжнародній спільноті довіри до виборчого процесу вони повинні допускати на вибори зовнішніх спостерігачів. Також передбачалося, що прийняття допомоги від закордонної правової держави є нормою для відкритого, демократичного режиму» [2]. Але у випадку з Росією «погляди провідників демократії» не збігалися «з точною зору реципієнтів».

Відзначимо, що на 2010 р. принципи місцевого самоврядування вже повсюди були закріплені на конституційному рівні, в усіх державах (окрім України та Росії) прийняті Виборчі кодекси, положення яких регулюють проведення місцевих виборів. Досить часто погана підготовка та незадовільне проведення місцевих виборів зводило нанівець прогрес нормативного удосконалення їх процедури як легітимацийного підґрунтя. Так, скажімо, згідно змін 2002 р. до Виборчого Кодексу Грузії позитивним було покращення технічної сторони виборчого процесу: використання прозорих скриньок для голосування, конвертів для бюлетенів, розширення прав місцевих спостерігачів, розподіл функцій членів ДВК шляхом жеребкування (окрім голови ДВК), зниження рівня мінімальної явки виборців, за якої вибори вважають дійсними, до 33 %. Важливими доповненнями були положення про розширення обсягів активного виборчого права: забезпечення голосування переміщених осіб, дозвіл голосувати військовослужбовцям за місцем служби. Для збільшення довіри до виборів найбільшого значення набуло надання можливості звернення сторін безпосередньо до суду або оскарження до виборчої комісії вищого рівня (ст. 77). Але не сприяли довірі до виборів 2002 р. правовий нігілізм членів виборчих комісій, хаос на виборчих дільницях, присутність озброєних поліцейських, крадіжки бюлетенів озброєними групами в Руставі, де

потім вибори були визнані недійсними. Це зумовило негативну оцінку виборів та висновок представників Конгресу, що «демократія зробила крок назад, а не вперед», «принципи демократії, субсидіарності та верховенства закону на місцевому рівні не дотримуються», в той час як, на думку керівника делегації спостерігачів Луї Роппе, «народ Грузії заслуговує на краще» (CG/Bur (9)17).

Не завжди формування органів місцевого самоврядування проходило у законодавчо визначені строки, що свідчило про побоювання політичних еліт, які були при владі, послабити власні позиції на місцевому рівні. Так, в Азербайджані перші муніципальні вибори відбулися тільки 1999 р., у Вірменії прямі вибори мера Єревану – в 2009 р., а в Баку вони до цього часу законодавчо не передбачені.

Загалом проблему обрання керівників місцевих громад у столицях можна виокремити. 2007 р. Конгрес прийняв рекомендації державам-членам про особливий статус столиці, які гарантують можливість попередніх консультацій з населенням і передбачають залучення муніципальної влади столиці до процесу прийняття рішень, згідно зі ст. 4.6 Хартії. Серед пострадянських держав такого статусу поки що не мають Таллін і Баку (CPL(19)5), (CPL(18)2).

Вибори на місцевому рівні контролювати доволі складно, бо одночасно формуються сотні, тисячі органів місцевого та регіонального самоврядування. Тому представники Конгресу обирали райони, в яких були наперед відомі складні політичні, а то й конфліктні ситуації, що давало можливість «протестувати» вибори щодо відповідності демократичним стандартам. У Молдові це райони Кам'янки, Дубосар, Слободзії, розташовані на схід від Дністра та підпорядковані центральному уряду, а також 5 південних районів Гагузії (Гагауз-Єрі), хоча вчені розглядають їх переважно як «окремий випадок успішної трансформації конфліктів на пострадянському просторі» [10]. Досить проблемним певний час був і населений етнічними болгарами колишній район Тараклія, підпорядкований потім Кагульському округу внаслідок адміністративно-територіальної реформи. Місцеві вибори у травні 1999 р. його мешканці бойкотували, але вже наступні, в грудні, були проведені без жодної скарги. Неодноразово складні політичні ситуації виникали під час виборів мера столиці м. Кишинева, особливо 2005 р., коли їх тричі визнавали такими, що не відбулися, через низьку явку. В Україні проблемними були вибори міського голови в Одесі (1998 р.), Мукачевому (2003–2004 рр.), у Росії – Владивостока (1999 р.). Результати спостереження виборів і їх оцінка Конгресом відображені в таблиці 2.

Таблиця 2

**Спостереження Конгресом місцевих та регіональних влад
місцевих і регіональних виборів у Республіці Молдова, Україні,
Російській Федерації [9]**

Держави	Дата виборів	Вид виборів, населений пункт	Оцінка виборів КРМВ
Республіка Молдова (ДТТ) ЧРС – 13/07/1995 НЧХ – 1/2/1998	16/04/1995	Муніципальні	+ – –
	23/05/1999	Муніципальні, регіональні	+ –
	22/08/1999	Народні збори (Г), башкана	+ ...
	23/01, 6/02/2000	Муніципальні, район Тараклія	+
	6, 22/10/2002	Регіональні (Г) Місцевий референдум про зміщення губернатора (не визнаний КМРВС)	+ –
	25/05, 8/06/2003	Муніципальні	–
	16, 30/11/2003	Народні збори (Г)	+ –

	10, 24/07/2005	Муніципальні Мерів міст і Кишинева	+ –
	27/11, 11/12/2005	Муніципальні	+
	11/12/2005	Мера Кишинева	...
	3, 17/12/2006	Башкана (Г)	I тур – II тур + –
	3, 17/06/2007	Муніципальні	I тур ... -- II тур ... –
	16, 30/03/2008	Народні збори (Г)	I тур + – II тур +
	12/12/2010	Муніципальні, Народні збори (Г)	...
Україна (ДТТ) ЧРС – 9/11/1995 НЧХ – 1/1/1998	27/03/1994	Муніципальні та регіональні	+
	29/03/1998	Муніципальні та регіональні	+ –
	23/08/1998	Міського голови Одеси	–
	31/03/2002	Муніципальні та регіональні	+ –
	18/04/2004	Міського голови Мукачєва	–
	26/03/2006	Муніципальні та регіональні	++ –
	31/10/2010	Муніципальні та регіональні	+ –
Російська Федерація (ДТТ) ЧРС – 28/02/1996 НЧХ – 1/9/1998	19/12/1999	Міська дума,	–
		міська рада,	–
		місцевий референдум про статут міста Владивосток	–

Таблиця 3

Легенда до Таблиці 2

ДТТ	Демократичний транзит триває	+	Позитивна оцінка
ЧРС	Членство в Раді Європи	...	Нейтральна оцінка
НЧХ	Набуття чинності Хартії	–	Негативна оцінка
Г	Гагаузія (Гагауз-Єрі)		

У 2-й пол. 90-х рр. порушення під час місцевих і регіональних виборів були подібними в багатьох пострадянських країнах і свідчили про слабкість нових демократичних інституцій. Пояснювалося це ресоціалізацією населення, яке втратило навички поведінки й традиції самоврядування в тих регіонах, де воно було розвинуте до встановлення радянської влади – частині України й Росії, Молдови, Грузії, Вірменії. На цих територіях місцеві вибори проводилися ще задовго до виборів державних органів влади. Проте потім навички самоврядування були здебільшого втрачені, бо місцеві вибори радянського періоду перебували в сфері дії принципу демократичного централізму і, на думку С. О. Мартинова, суперечили сутнісним характеристикам справжньої демократії.

На пострадянському просторі порушення під час місцевих і регіональних виборів мали спільні й відмінні риси. Повсюди було поширене сімейне голосування за відсутності документів про особу чи їх незадовільного стану, погана якість списків виборців, великі обсяги додаткових списків виборців, низька якість виборчих бюлетенів на перших виборах, контроль за ЗМІ; нерівний доступ до ЗМІ; фізичні погрози лідерам опозиції та їх сім'ям; тиск на опозиційних кандидатів з вимогою зняття кандидатур; виділення ЦВК для провладних партій додаткових коштів; тиск на виборців, присутність співробітників поліції та неуповноважених осіб на всіх виборчих дільницях; агітація в день голосування.

Вражаючими були факти реакції політичних еліт Молдови на висловлену членами делегації Конгресу критику використання адміністративного ресурсу під час виборів мера

Кишинєва 1999 р. кандидатом С. О. Урекяну. Заступник тодішнього прем'єр-міністра був щиро переконаний, оскільки «пан Урекяну був дуже активним членом делегації Молдови в Конгресі, що Конгрес повинен прагнути, щоб він виграв у день голосування» (CG/BUR (6) 16). Але висновки Конгресу містили припущення про можливість повернення «до антидемократичного тоталітарного режиму» не тільки в Молдові, а й у багатьох країнах.

Дані таблиці 4 свідчать, що в державах Південного Кавказу процес формування органів місцевого самоврядування представники Конгресу більш прискіпливо спостерігали в Грузії, що зумовлене її проєвропейською орієнтацією, а особливо в Аджарії.

Таблиця 4

Спостереження Конгресом місцевих та регіональних влад місцевих і регіональних виборів у державах Південного Кавказу [6-8]

Держави	Дата виборів	Вид виборів і місце спостереження	Оцінка виборів КРМВ	Явка виборців %
Республіка Азербайджан ДТБ ЧРС – 25/01/2001 НЧХ – 1/8/2002	12/12/1999	Муніципальні	... –	52,6
	17/12/2004	Муніципальні	... --	46,34
	23/12/2009	Муніципальні	... –	32,04
Республіка Вірменія ДТТ ЧРС – 25/01/2001 НЧХ – 1/5/2002	10, 24/11/1996	Муніципальні	+ –	
	24/10/1999	Муніципальні	+	Іноді 20
	20/10/2002	Муніципальні	+ –	Нижче 50 Єреван 34
	28/09/2008	Муніципальні	... –	Від 30 до 50
	31/05/2009	Мер Єревану	+ –	53
Грузія ДТТ ЧРС – 27/04/1999 НЧХ – 1/4/2005	15/11/1998	Муніципальні, сакребуло (окрім Абхазії та Південної Осетії)	+ –	Тбілісі 38,85
	4/11/2001	Глава АР Аджарія	–	–
	2/06/2002	Муніципальні, сакребуло (окрім Абхазії, Аджарії, Південної Осетії)	–	По країні 60 Тбілісі 44,75
	20/06/2004	Регіональні, Верховна Рада АР Аджарії	+ –	–
	5/10/2006	Муніципальні, сакребуло (окрім Південної Осетії та регіонів Абхазії без району Верхньої Абхазії)	+	По країні 34,73/33 Тбілісі – 48,26/34,42
	3/11/2008	Регіональні, Верховна Рада АР Аджарії	+ –	44,9
	30/05/2010	Муніципальні, сакребуло (окрім Абхазії та Південної Осетії)	+ –	49,1/46,7 Тбілісі 47,17

Більшість проведених у цьому регіоні виборів мали суттєві недоліки та не викликали довіру до сформованих органів. Особливо це стосується виборів глави АР Аджарія 4

листопада 2001 р., які хоч і проводилися на технічно задовільному рівні, але не відповідали принципу плюралізму, бо на політичному ландшафті в Аджарії на той час повністю домінувала партія «Союз відродження», яка була платформою глави республіки А. Абашідзе.

Особливо вирізнялися в Грузії місцеві вибори 2006 р. як такі, що відбувалися у розпал територіальної реформи та мали найнижчу явку виборців. Вони вперше проводилися у Верхній Абхазії після того, як уряд узяв під свій контроль Кодорську ущелину в кінці липня 2006 р. Хоча ЦВК зареєструвала серйозні порушення на виборчих дільницях у 6 виборчих округах на території Абаші (Західна Грузія), Ахмета, Гардабані, Душеті, де були скасовані результати голосування й призначені перевибори, загальна тенденція проведення виборів отримала схвальну оцінку (CG(13)32PART2).

Пильну увагу міжнародної спільноти викликали вибори до Верховної ради Аджарії 2008 р., які відбувалися невдовзі після російсько-грузинського конфлікту. Конгрес закликав місцеві та регіональні влади всіх сторін конфлікту 2008 р. (Грузії, Росії, влади де-факто Південної Осетії) допомогти відновити функціонування місцевого самоврядування в постраждалих районах (RESOLUTION 272 (2008)). Спостерігачі особливо наголошували на необхідності забезпечення прозорості виборів і негайного оприлюднення результатів з метою уникнути проблем зі зміненими протоколами підрахунку голосів, які виникали в ході попередніх виборів. Але результати були доступні на веб-сайті Верховної виборчої комісії Аджарії тільки наступного ранку, незважаючи на запевнення, що інформація негайно буде розміщена протягом ночі виборів. Також були анульовані результати виборів у районах Хелвачаурі та Шуахеві. Особливо гостро постала проблема забезпечення виборчих прав внутрішніх біженців («внутрішньо переміщених осіб», «вимушених переселенців»). Після подій серпня 2008 р. 130 000 грузин з Південної Осетії стали переміщеними особами на додаток до 250 000, які були змушені залишити Абхазію в період з 1992 по 1994 рр. (CG (19)8). Відповідно до Кодексу про вибори, вони повинні були голосувати за місцем реєстрації, хоча часто були зареєстровані на виборчих дільницях, розташованих дуже далеко від їхнього місця проживання.

Аналізуючи місцеві вибори 2010 р., Конгрес порушив питання про забезпечення виборчих прав національних меншин (зосереджених переважно в районах Квемо Картлі і Самцкех-Джавахеті) шляхом надання відповідної виборчої документації вірменською та азербайджанською мовами, своєчасної реєстрації політичних організацій (CG (19)8). Делегація вказала, що правові та процедурні недоліки, порушення в день виборів підривають довіру електорату до виборчого процесу, отож, піддають небезпеці досягнутий прогрес, особливо внаслідок затяжного підрахунку голосів, сумнівної практики мобілізації виборців, контролю за виборами. Щодо передвиборчої ситуації, особливо небезпечними видаються тактика залякування суб'єктів і учасників виборів, зловживання адміністративним ресурсом, недоліки щодо оскарження результатів. Як наслідок – висновок про надзвичайно низький рівень виборчої культури населення Грузії (CG (19)8).

Такий висновок стосується і населення як Азербайджану, так і Вірменії. Але в Азербайджані проблеми в ході місцевих виборів були значно серйозніші. Внаслідок численних порушень ЦВК визнавала вибори 1999 р. недійсними у 60 муніципалітетах, вибори 2004 р. – у 135, вибори 2009 р. – у 9 на підставі доказів, наданих делегацією КМРВС (CG/Bur (6) 184). Опозиційні партії неодноразово вказували на «тотальну фальсифікацію муніципальних виборів» (CG/Bur (6) 184). Проте КМРВС вже 2000 р. розглядав перспективу надати Азербайджану статус спеціально запрошеного гостя в рамках Конгресу з метою подальшого сприяння розвитку новоствореного місцевого самоврядування в цій країні (CG/Bur (6) 184), а тому місцеві вибори отримували в кращому випадку нейтрально-негативну оцінку.

Місцеві вибори в Азербайджані повсякчас були зорієнтовані винятково на зовнішньополітичну легітимацію, причому на мінімальному рівні, оскільки вони проводилися тільки для легалізації місцевих органів влади, причому нормативна база

приймалася без експертизи Венеціанської комісії, запрошувалися тільки міжнародні спостерігачі, та й то небагато (2004 р.), а національні спостерігачі від опозиційних партій і місцевих неурядових організацій були відсутні.

Для Вірменії та Азербайджану делегація КМРВ вказувала на три основні проблеми місцевих виборів:

- 1) відсутність по-справжньому плюралістичного партійного представництва серед кандидатів, брак реальних кандидатів від опозиції і, як наслідок, відсутність конкурентної агітаційної виборчої кампанії; більшість кандидатів до місцевих рад висувалися від неформальних груп громадян;
- 2) сумнівний характер процесу реєстрації та підрахунку голосів, інциденти на деяких виборчих дільницях;
- 3) недостатній розвиток територіальної демократії;
- 4) небажання / неможливість центральної влади здійснювати реформування влади на місцевому рівні.

Для їх вирішення потрібно мати стабільну політичну систему, здатну ініціювати структурні реформи пост-фазового переходу. Але розчарування населення внаслідок політичних конфліктів серед еліти та відсутності діалогу між центральною та регіональною владою, інформаційний вакуум на місцевих виборах та неймовірна кількість неточностей у списках виборців, маніпуляції неодноразово призводили до надзвичайно низької явки, електоральної недовіри та, як наслідок, сумнівної легітимності виборів.

Проте з кожними місцевими виборами, внаслідок щільного контролю з боку Конгресу та інших структур, ситуація на виборах у пострадянських державах покращувалася, хоча до цього часу у звітах фігурують зауваження щодо виборчого процесу.

Загальне схвалення виборчих процесів на місцевому рівні як в Азербайджані, так і у Вірменії і Грузії пояснювалося передусім прагненням забезпечити розвиток місцевого самоврядування як основи демократизації суспільства «знизу» (Press-release CG003 (2011)) та сприяти урегулюванню політичних конфліктів у регіоні.

Отже, спостереження від Конгресу відіграло позитивну роль у демократизації місцевих і регіональних виборів та самоврядування загалом, сприяло удосконаленню їх організації, законодавчої бази, було дієвим засобом контролю Ради Європи та Європейського Союзу за процесом демократичного реформування й вагомим легітимізаційним чинником, оскільки сприяло активізації політичної участі населення на місцевому рівні, посилювало довіру до новообраної місцевої та регіональної влади. Висновки Конгресу були складником моніторингу стану демократії на місцевому рівні, основою для політичного аналізу можливості приєднання пострадянських держав до європейської сім'ї народів.

Список використаних джерел і літератури

1. Бузин А. Ю. Московские муниципальные выборы 2004 года: история фальсификации / А. Ю. Бузин. – М. : РДП «Яблоко», 2005. – 125 с.
2. Каротерс. Т. О глобальной демократии и содействии в ее развитии / Томас Каротерс // Демократия и модернизация: к дискуссии о вызовах XXI века / Центр исследования постиндустриального общества ; Вступ. статья В. Л. Иноземцева. – М. : Издательство «Европа», 2010. – С. 297–309.
3. Постников А. Е. Недействительность выборов: законодательство и судебная практика / А. Е. Постников, Л. Г. Алехичева. – М. : «Права человека», 2001. – 196 с.
4. Российская Федерация. Законы. Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации: федер. закон от 12 июня 2002 г. № 67-ФЗ // Собрание законодательства Рос. Федерации. – 2002. – № 24. – Ст. 2253.
5. ЦВК Грузії. Офіційний сайт. Georgia – History of elections. 1990-2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cec.gov.ge/files/TEA/archevnebisistoria/eng.pdf>

6. ЦВК Республіки Азербайджан. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cec.gov.az/en/common/election-referendum>
7. ЦВК Республіки Вірменія. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.infocenter.gov.az/>
8. Council of Europe. Congress of Local and Regional Authorities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coe.int/t/congress/WCD/Filing_elections_en.asp#
9. Protsyk O. Gagauz autonomy in Moldova: the real and the virtual in post-Soviet state Design [Електронний ресурс] / Oleh Protsyk // Asymmetric Autonomy as a Tool of Ethnic Conflict Settlement. Philadelphia : University of Pennsylvania Press. – Режим доступу : <http://www.policy.hu/protsyk/Publications/ProtsykGagAutonomy09fx.pdf>